

ТЕМА 2.

МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ АНАЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

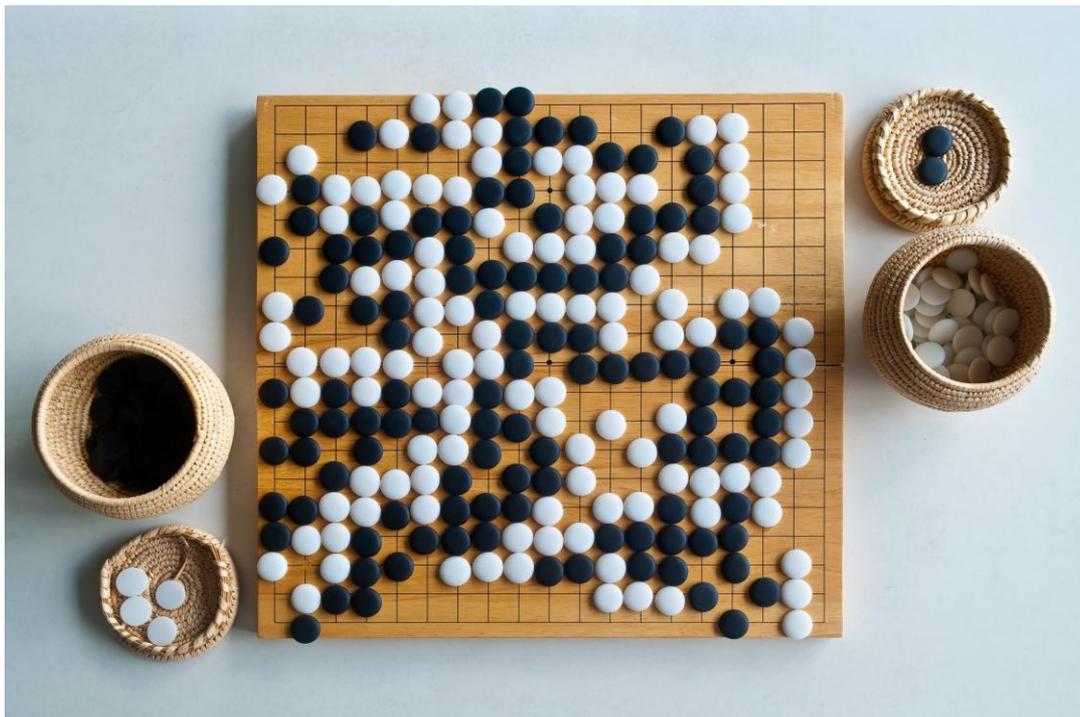

1. Методичні прийоми бізнес-аналізу

2. Розрахунково-аналітичні прийоми

3. Евристичні прийоми

1. Методичні прийоми бізнес-аналізу

Методика аналізу – це сукупність прийомів, способів, засобів, що застосовуються в процесі проведення АГД у певній послідовності для досягнення поставленої мети.

Види методичних прийомів аналізу

- розрахунково-аналітичні
- математичні
- евристичні

Розрахунково-аналітичні прийоми

Основні є базовими й обов'язковими для будь-яких аналітичних досліджень, оскільки дають характеристику зміни чи розвитку економічних явищ і процесів (*порівняння, ряди динаміки, абсолютні, відносні, середні величини тощо*).

Спеціальні прийоми використовуються для визначення ступеня залежності та впливу окремих факторів при дослідженні причинно-наслідкових зв'язків (*елімінування, групування, балансове узагальнення тощо*).

Математичні прийоми

- 1) елементарної математики;
- 2) оптимізаційне моделювання (транспортна задача, портфельна задача, виробничий план тощо);
- 3) факторний аналіз, кореляційно-регресійних аналіз;
- 4) стратегічний аналіз, теорія ігор тощо.

Чому математика в аналізі?

Об'єктивність

Усунення людського фактора та емоційного забарвлення при оцінці результатів.

Швидкість

Можливість перебору мільйонів сценаріїв за лічені секунди за допомогою алгоритмів.

Глибина

Виявлення прихованих кореляцій, які неможливо побачити при простому порівнянні.

Евристичні прийоми

пов'язані з експертними оцінками господарських ситуацій на підставі творчого мислення, набутого досвіду тощо.

В практиці аналізу використовують такі прийоми:

- ✓ інверсія,
- ✓ аналогія,
- ✓ “мозковий штурм”,
- ✓ контрольні питання,
- ✓ колективний блокнот тощо.

2. Розрахунково-аналітичні прийоми

2.1. Методичний прийом порівняння в аналітичних дослідженнях

Знайдіть відмінності

ТИПОВІ СИТУАЦІЇ, ПРИ ЯКИХ В АНАЛІЗІ ЗАСТОСОВУЄТЬСЯ ПОРІВНЯННЯ:

- 1) порівняння фактичних показників з прогнозними;
- 2) порівнюючи фактичні показники звітного періоду з аналогічними показниками минулих;
- 3) порівняння показників суб'єкта господарювання, що аналізується, з середніми аналогічними показниками по галузі;

ТИПОВІ СИТУАЦІЇ, ПРИ ЯКИХ В АНАЛІЗІ ЗАСТОСОВУЄТЬСЯ ПОРІВНЯННЯ:

- 4) порівняння фактичних показників з нормативними;
- 5) порівняння різних показників господарської діяльності;
- 6) порівняння результатів діяльності до та після проведення того чи іншого заходу.

Види порівняльного аналізу

Горизонтальний

використовується для визначення абсолютних та відносних відхилень фактичного рівня досліджуваних показників від базового (прогнозного, минулого періоду, середнього рівня тощо). Цей вид аналізу ще називають часовим (просторовим)

Вертикальний

використовується при вивченні структури економічних явищ та процесів шляхом розрахунку питомої ваги частини до цілого (питома вага активної частини основних засобів), співвідношення частин цілого між собою (працівників з вищою та середньою освітами), а також вплив факторів на рівень результативних показників шляхом порівняння їх величини до та після виміру впливу відповідного фактору

Трендовий

застосовується при порівнянні показників за ряд періодів (років) та визначення основної тенденції динаміки показника

Одновимірний

зіставлення проводяться за одним або декількома показниками одного об'єкта або декількох об'єктів за одним показником

Багатовимірний

проводиться зіставлення результатів діяльності декількох господарюючих суб'єктів за широким набором показників. Багатовимірний аналіз може використовуватися для визначення рейтингу кожного підприємства в сукупності підприємств

Показники, що застосовуються при порівнянні

- ***абсолютне відхилення*** значень порівнюваних параметрів:

$$\Delta y = y_1 - y_0$$

- ***відносне відхилення*** значень порівнюваних параметрів (темп зростання (t), темп приросту (T)):

$$t_i = \frac{y_1}{y_0} \times 100$$

$$T_i = \frac{y_1}{y_0} \times 100 - 100$$

- ***еластичність зміни:***

$$K_{ел} = \frac{T_A}{T_B}$$

2.2. Використання абсолютних, відносних та середніх величин в аналізі

Абсолютні величини

характеризують кількісні розміри явища в одиницях ваги, обсягу, довжини, площі, вартості, не враховуючи розмір інших явищ.

Види вимірників абсолютних величин:
*натуральні, умовно-натуральні, вартісні,
трудові та комплексні.*

Відносні величини

відображають співвідношення величини явища, що вивчається, з величиною будь-якого іншого явища або з величиною цього явища, але взятою за інший період часу або за іншим об'єктом.

Відносні величини

Результат співставлення одноіменних показників

Результат співставлення різноіменних показників

Напрями порівняння

з минулим періодом

відносні величини динаміки

відносні величини планового завдання

з планом

відносні величини виконання плану

частини і цілого або частин між собою

відносні величини структури

відносні величини координації

в просторі

відносні величини порівняння

відносні величини інтенсивності

відносні величини ефективності

Таблиця 1. Види відносних величин

Назва відносної величини	Порядок розрахунку	Сутність
1	2	3
Відносна величина виконання плану ($BB_{вп}$)	$BB_{вп} = \frac{y_1}{y_{пл}}$	Характеризує відношення між фактичним (y_1) та плановим ($y_{пл}$) рівнем показника, виражена у відсотках
Відносна величина планового завдання ($BB_{пз}$)	$BB_{пз} = \frac{y_{пл}}{y_0}$	Розраховується як відношення планового рівня показника ($y_{пл}$) поточного року до його базового рівня (y_0), або до рівня минулого року, до середнього рівня за 3-5 попередніх років
Відносна величина динаміки ($BB_{д}$)	$BB_{д} = \frac{y_1}{y_0}$	Характеризує зміни показників у часі та показує, у скільки разів збільшився (або зменшився) рівень показника в порівнянні з будь-яким попереднім періодом.

1	2	3
Відносна величина структури ($BB_{стр}$)	$BB_{стр} = \frac{y_i}{\sum y_i}$	Відносна частка (питома вага) частини до цілого в межах однієї сукупності, виражена у відсотках або коефіцієнтах.
Відносна величина координації ($BB_{коор}$)	$BB_{коор} = \frac{y_i}{y_{i+1}}$	Співвідношення частин цілого між собою.
Відносна величина порівняння ($BB_{пор}$)	$BB_{пор} = \frac{y_A}{y_B}$	Показує співвідношення одноіменних показників, які відносяться до різних об'єктів або територій.
Відносна величина інтенсивності	Характеризує ступінь розповсюдження, розвитку явища у відповідному середовищі. Наприклад, відсоток робітників вищої кваліфікації, відсоток бартерних угод тощо	
Відносна величина ефективності	Показує співвідношення ефекту з ресурсами або витратами. Наприклад, продуктивність праці, фондівіддача, рентабельність продукції	

Середні величини

– це абстрактні величини, за допомогою яких досягається узагальнення відповідних сукупностей типових, однорідних явищ, процесів, показників.

Середні величини, що найчастіше використовуються в аналізі

Назва величини	Порядок розрахунку	Сутність
Середня арифметична проста	$\bar{x} = \frac{x_1 + x_2 + \dots + x_n}{n}$	Застосовується для аналізу незгрупованих даних, коли всі варіанти виникають один раз або мають однакові частоти в досліджуваній сукупності.
Середня арифметична зважена	$\bar{x} = \frac{x_1 f_1 + x_2 f_2 + \dots + x_n f_n}{f_1 + f_2 + \dots + f_n} = \frac{\sum x_i f_i}{\sum f_i}$	Застосовується, коли показник у досліджуваній сукупності повторюється неоднакову кількість разів.
Середня хронологічна	$\bar{x} = \frac{x_1 + x_2 + x_3 + \dots + x_n}{n - 1}$	Застосовується при аналізі показників, які задані дискретно, тобто у формі величини, що характеризує явище на певні моменти, <u>дати</u> .

2.3. Ряди динаміки

Ряди динаміки – це
ряди чисел, що
характеризують зміну
величин у часі

Показники для оцінки рядів динаміки

абсолютний приріст,
темп зростання,
темп приросту,
абсолютне значення 1 % приросту,
середній абсолютний приріст,
середній темп зростання,
середній темп приросту та інші.

Таблиця 3. Товарооборот магазину

Квартал	Товарооборот, тис. грн.	Абсолютний приріст, тис. грн.		Темп зростання, %		Темп приросту, %		Абсолютне значення 1 % приросту, тис. грн.
		ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	
I	28	x	x	x	x	x	x	x
II	35	7,0	7,0	125	125	25	25	0,28
III	39							
IV	42							

За II – IV квартали товарооборот збільшився на 14 тис. грн., або на 50 % порівняно з I кварталом. Поквартальні абсолютні прирости та темп приросту зменшувалися, проте абсолютне значення 1 % приросту зростало.

2.4. Індекси, їх види та порядок розрахунку

Індексний метод базується на відносних показниках, які виражають співвідношення рівня досліджуваного явища і рівня аналогічного явища, прийнятого за базу.

Індивідуальний індекс

характеризує зміну у динаміці величини окремого елемента складного явища (наприклад, зміну ціни на один вид продукції за певний період часу або зміну випуску окремого виду промислової продукції).

Він завжди стосується одиниці сукупності.

Зведений індекс -

це відносний показник динаміки та порівняння таких складних сукупностей, окремі елементи яких не можна додавати.

Він характеризує зміну складного явища, тобто є співвідношенням рівнів показника, до складу якого входять різнорідні елементи.

2.5. Прийом групування інформації в аналізі

Порядок побудови групувань

1

визначення мети аналізу

2

збір необхідних даних за всією сукупністю об'єктів

3

ранжування сукупності за обраною для групування ознакою

4

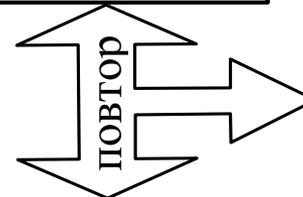
вибір інтервалу розподілу сукупності та її поділ на групи

5

визначення середньогрупових показників за групувальною та факторною ознаками

6

аналіз отриманих середніх величин, визначення взаємозв'язку та напряму впливу факторних показників на результат, який вивчається

Комбіновані групування

Таблиця 5. Вихідні дані для аналізу середнього терміну експлуатації основних засобів

№ з/п	Вид основних засобів	Одиниці виміру	Термін використання, років				Разом
			до 3	3-7	7-15	понад 15	
1	Машина та обладнання	од.	17	9	3	1	30
2	Транспортні засоби	од.	10	24	4	–	38
3	Інструменти, прилади та інвентар	од.	67	49	24	–	140
4	Інші основні засоби	од.	23	22	13	9	67
5	Разом	од.	117	104	44	10	275
6	Питома вага	%	42,5	37,8	16,0	3,6	100,0

2.6. Використання прийому балансового узагальнення в аналізі

Прийом балансового узагальнення застосовується якщо потрібно вивчити співвідношення двох груп взаємопов'язаних економічних показників, підсумки яких повинні бути рівними між собою

Таблиця 4. Якісний склад трудових ресурсів підприємства

Групи працівників											
За віком, років	чисельність працівників, чол.	питома вага, %	За трудовим стажем, років	чисельність працівників, чол.	Питома вага, %	За рівнем освіти	Чисельність працівників, чол.	питома вага, %	За статтю	Чисельність працівників, чол.	Питома вага, %
до 18	7	1,1	до 3	13	1,9	незавершена середня	34	5,1	чоловіки	310	46,4
18-30	123	18,4	3-6	74	11,1	середня	93	13,9	жінки	358	53,6
30-40	210	31,4	6-8	151	22,6	середня спеціальна	147	22,0			
40-50	190	28,4	8-15	370	55,4	вища	394	59,0			
50-60	99	14,8	більше 15	60	9,0						
Старші 60	39	5,9									
Разом	668	100,0	Разом	668	100,0	Разом	668	100,0	Разом	668	100,0

2.7. Прийоми графічного і табличного відображення даних в аналізі

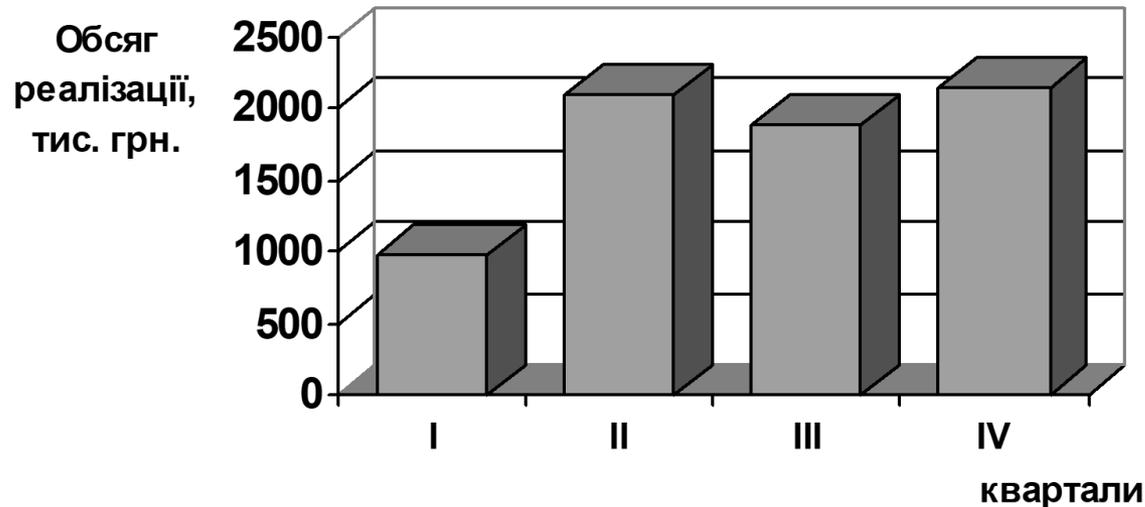
Графік (діаграма) – це наочне зображення даних за допомогою геометричних знаків, малюнків та інших графічних засобів, які умовно виражають числові показники та співвідношення між ними

Загальні правила побудови графіків

- 1) графік повинен мати назву, яка відповідає змісту зображуваного явища. Назву, як правило, розміщують під графіком;
- 2) графік повинен точно відображати вихідні дані, що містяться у джерелі інформації, відповідати змісту і логічній природі показників, що відображаються;
- 3) для зображення на графіку цифрових даних потрібно вибрати масштаб і побудувати шкалу;
- 4) для наочності зображення, зазвичай, користуються штрихуванням, розфарбовуванням та іншими умовними позначеннями, які обов'язково повинні бути пояснені.

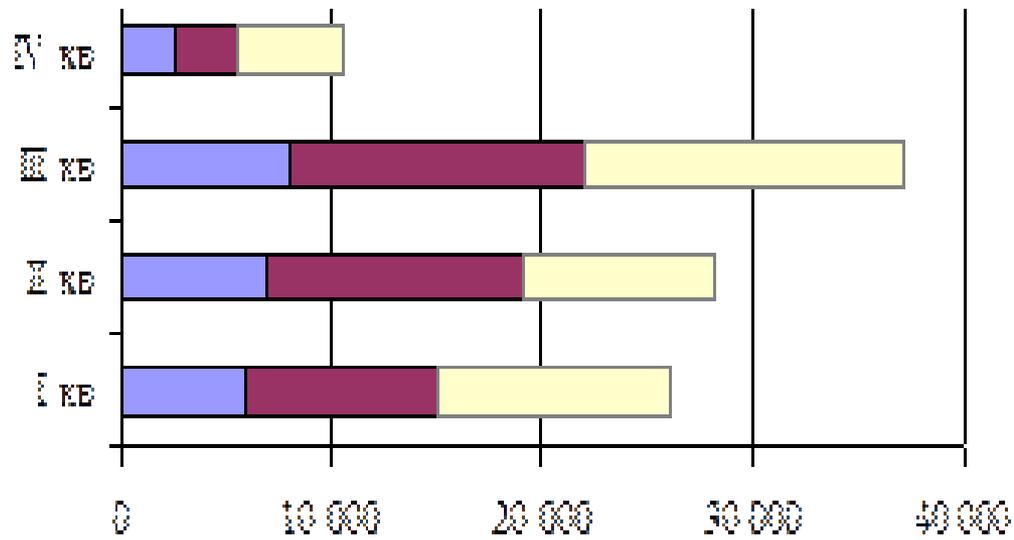
Основні види графіків

Стовпчикові (стрічкові) діаграми. Використовують для:
а) зображення процесів розвитку явищ у часі або для порівняння однорідних явищ між собою; б) зображення структури та її зрушень.

Рис. 5. Динаміка обсягів реалізації продукції ВАТ “Будівельник”

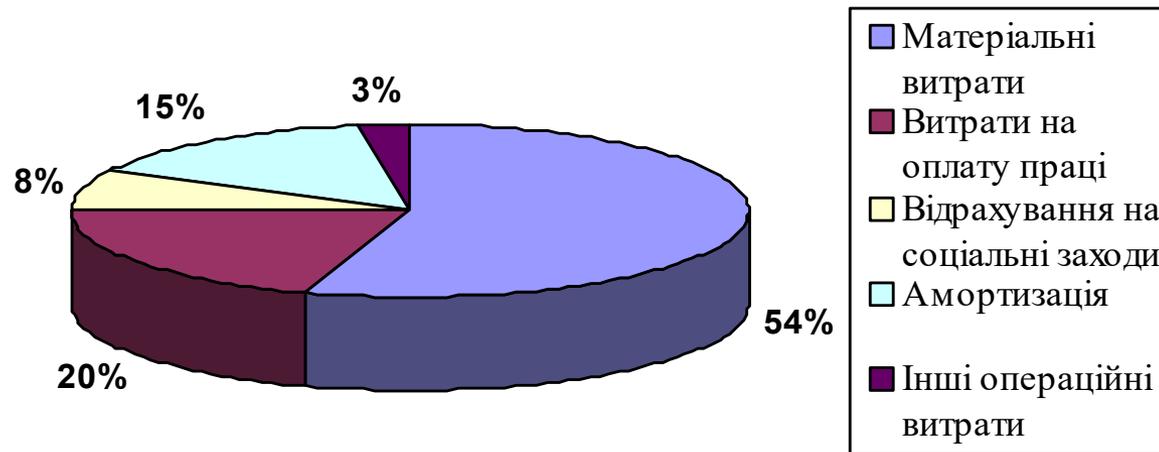
Стрічкова діаграма

Рис. 6. Структура дебіторської заборгованості підприємства

Секторні діаграми.

Застосовують для зображення структури явищ.

Рис. 7. Структура витрат операційної діяльності за елементами

Фігурні діаграми.

Зображення даних за допомогою ряду фігур певного масштабу називають фігурними діаграмами.

Рис. 8. Динаміка насадження дерев

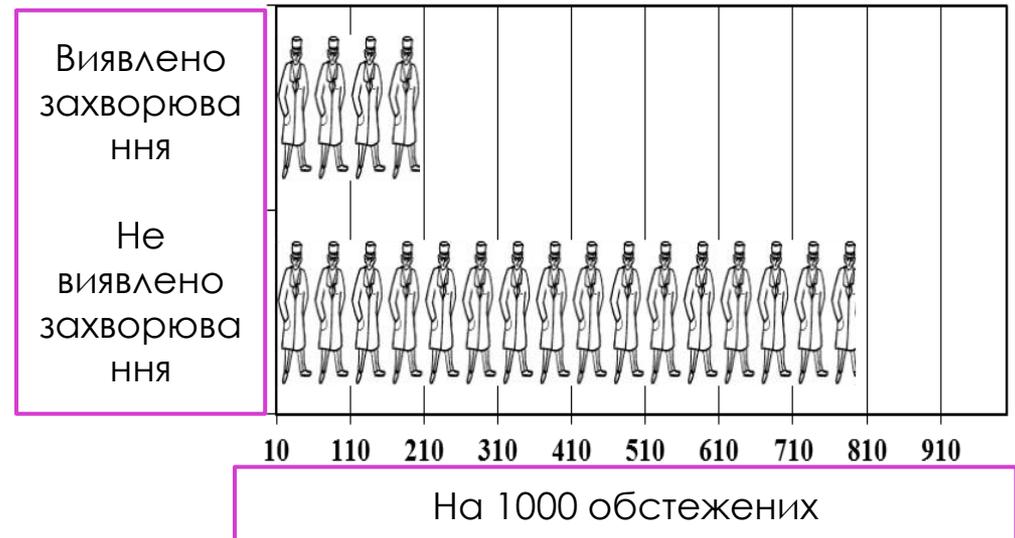
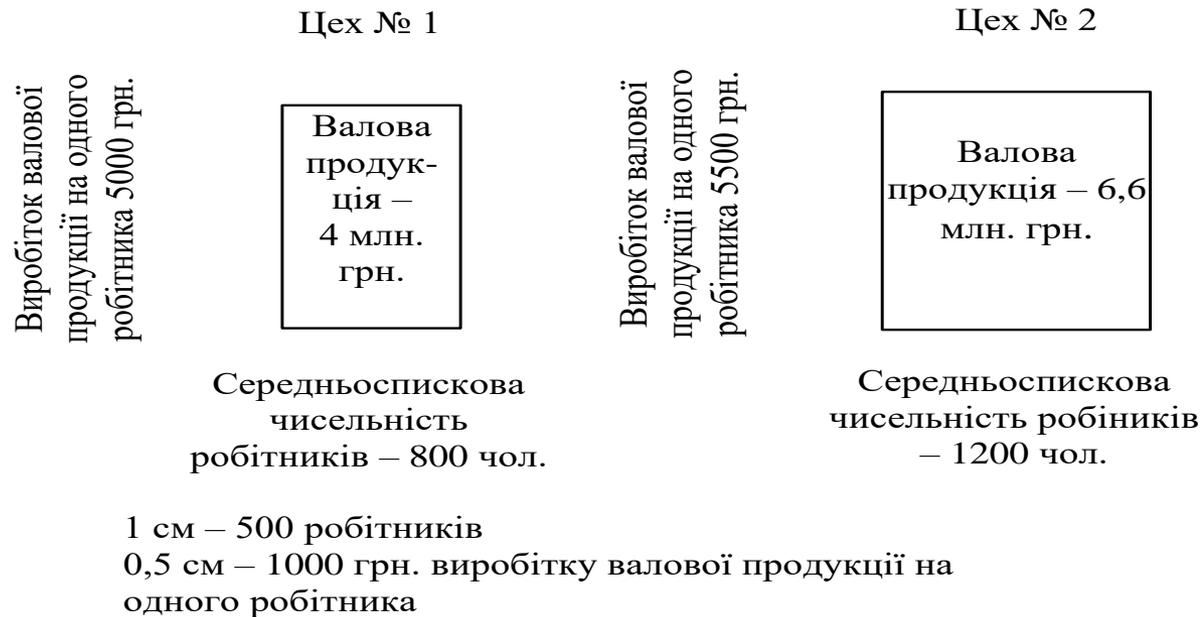

Рис. 9. Стан захворюваності

Знаки Варзара

Якщо потрібно наочно зобразити сукупність основних ознак явища, яке вивчається, і зв'язок між ними, причому ці ознаки є множниками та їх добутком, то використовують графічні знаки,

Рис. 10. Виробництво валової продукції у цехах і залежність виробництва від чисельності робітників та їх виробітку

Аналітичний граф

(граф – система точок, деякі з яких поєднані відрізками)

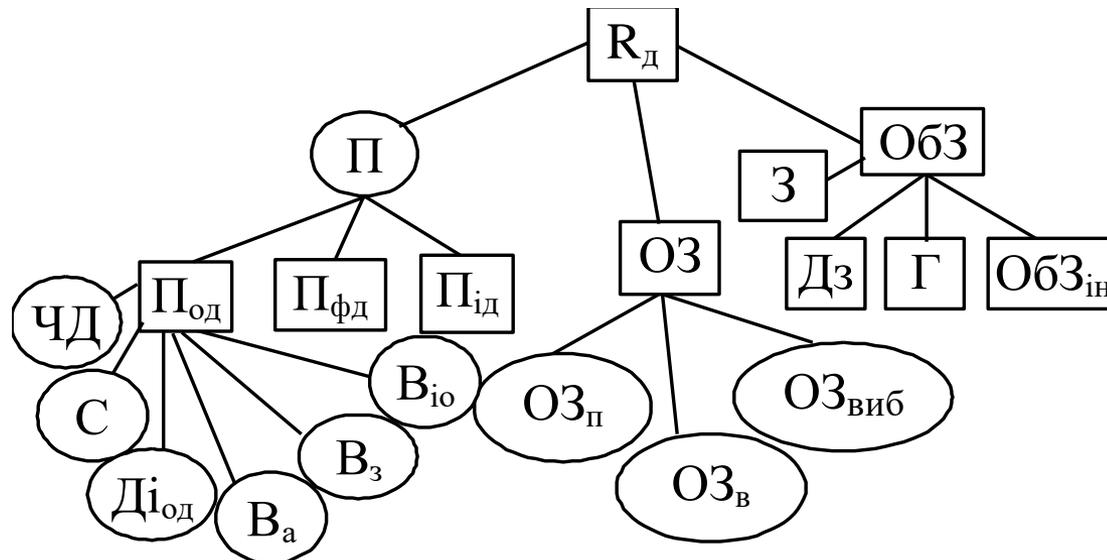

Рис. 12. Аналітичний граф показника рентабельності діяльності (основних і оборотних засобів)

Відображення інформації за допомогою таблиць

Таблиця № ____ НАЗВА
(зміст, місце, час, одиниці виміру)

Підмет	Присудок					
	Вартість основних засобів, тис. грн.	Обсяг валової продукції, тис. грн.	Чисельність працівників, чол.			
			Всього	у тому числі з		
Цехи				вищою освітою	середньою спеціальною освітою	середньою загальною освітою
A	1	2	3	4	5	6
...						
...						
Разом						

Проста розробка

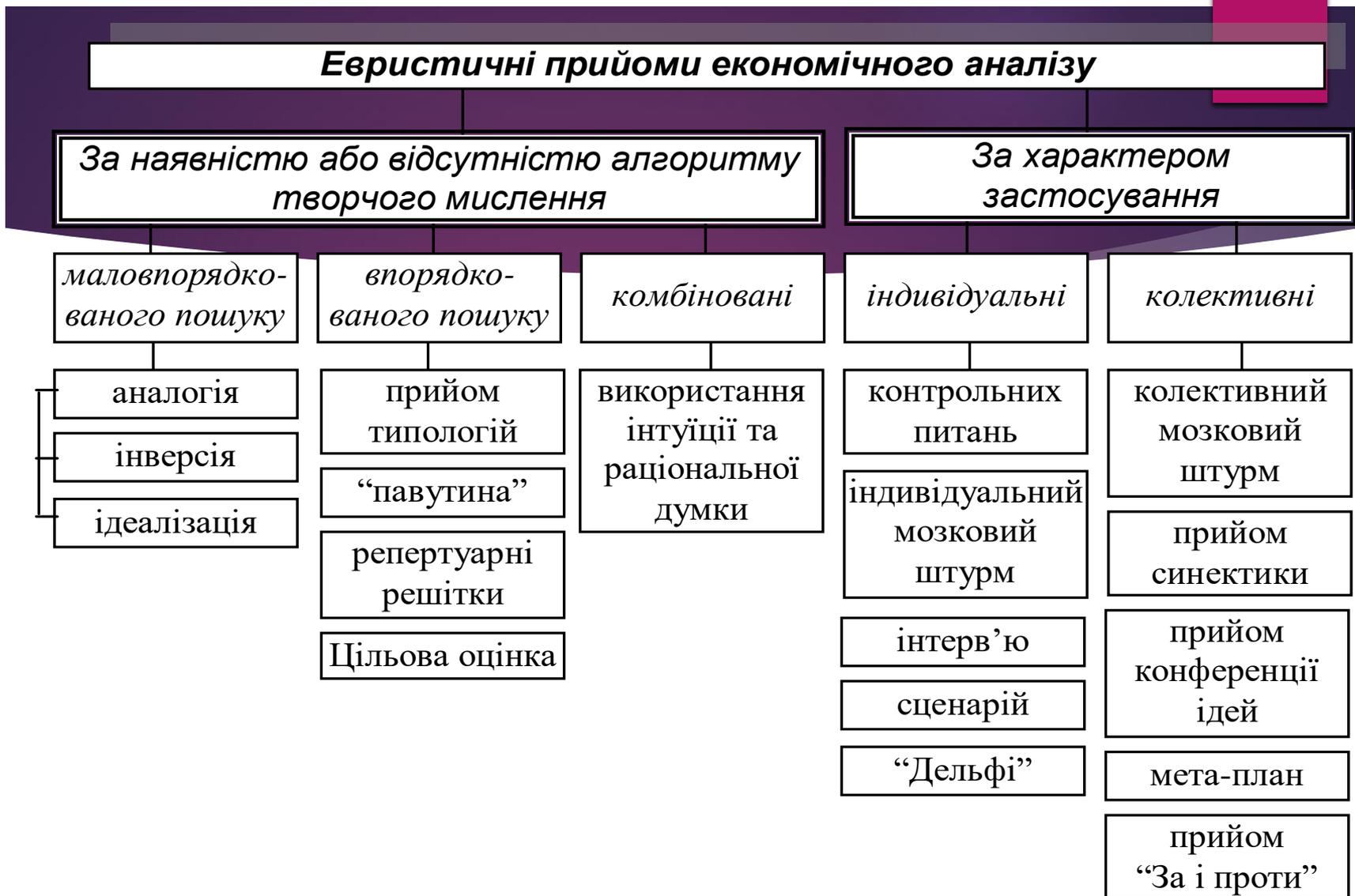
Комбінаційна розробка

Таблиця не повинна мати незаповнених клітинок:

- ⇒ якщо неможливо заповнити клітинку, з огляду на відсутність відповідного явища, ставиться прочерк (–);
- ⇒ якщо заповнення клітинки можливе, але необхідних для цього даних на цей час немає, то проставляються крапки (...) або робиться позначка “*відомостей немає*”;
- ⇒ число **0,0** проставляється якщо значення показника в даній клітинці знаходиться за межами точності, прийнятій в таблиці;
- ⇒ позначка “**x**” ставиться в тому разі, коли клітинка не підлягає заповненню.

3. Евристичні прийоми

Евристичними називають спеціальні прийоми отримання нових знань, які базуються на використанні досвіду, інтуїції фахівця і його творчого мислення як сукупності властивих людині механізмів вирішення творчих завдань.

Рис. 13. Класифікація евристичних прийомів економічного аналізу